

Der er i disse Tanker noget forfriskende og belærende. Indrømmes maa det ganske vist, at de har større Gyldighed for Norge end for Danmark. Ikke for intet laa vort Land nærmere baade ved Rom og Centraleuropa. Den danske Kirke var allerede fra Begyndelsen af 12. Aarh. i langt højere Grad end den norske nogen Tid blev det, en Provins af den store internationale romerske Kirke. Men selv saa bør man ikke glemme det andet Synspunkt: at Traaden ogsaa gaar fra det hjemmegroede og nedarvede til Kirkens Organisation og Livskaar. Og hermed være saa Seips Bog paa det varmeste anbefalet alle, som interesserer sig for Studiet af Middelalderens Historie.

Hal Koch.

Kay Stenberg: Sverige-Norges skandinaviska allianspolitik 1863. Det officiella skedet. Akademisk avhandling. Helsingfors 1943. 287 Sider.

Engang i 1892 udgav den tidligere svenske Statsminister Louis De Geer sin Erindringsbog: »Minnen«. Den Redegørelse, man her finder for »Danska frågan 1863—64«, blev bestemmende for næsten et kvart Aarhundredes Opfattelse af disse Tildragelser. Kort og unuanceret gengivet, gaar den ud paa, at Alliancepolitikken i 1863 var Karl XV's og Henning Hamiltons Værk, men at deres Bestræbelser mødte uovervindelig Modstand hos de svenske Ministre, og at Forbundsforsøget følgelig blev gravlagt med Konferencen paa Ulriksdal den 8. September; derefter tilfaldt det Udenrigsminister Manderström at maskere Sagens Afvikling diplomatisk, at gennemføre en (saakaldt) »anstændig reträtt«, hvad der ogsaa lykkedes.

Hvordan man med Kendskab til det Brev, Finansminister Gripenstedt 16. November 1863 tilskrev sin Hustru¹, nogensinde har kunnet tro, at Alliancespørgsmaalet var bragt ud af Verden for den svenske Regering allerede den 8. September unddrager sig Eftertidens Forstaaelse. Men faktisk er det De Geer's Memoirer, som har præget saavel Neergaard's som Halvdan Koht's Fremstilling af Begivenhedsforløbet i Efteraaret 1863. Først 1914 paaviste Sam Clason i Svensk Historisk Tidsskrift, at Ulriksdal-Mødet kun er en Etape paa Alliancedrøftelsernes lange Vej og højst betyder en Udsættelse af Beslutningerne. Men Sam Clason førte aldrig sin Undersøgelse af Spørgsmaalet videre end til de første

¹ Tre episoder af konung Karl XV:s lif. Ur kommandör Axel Adlersparres efterlämnade papper (1893), 43—44.

September-Uger 1863, og selv om svenske Historikere¹ herefter har taget deres Udgangspunkt i hans Betragtninger, har de hidtil ikke draget den fulde Konsekvens af hans rigtige Iagttagelser og maalbevidst fortsat hans Forskning.

Dette er nu sket med den »Akademiske Afhandling«, som denne Anmeldelse gælder. Kay Stenbergs grundige Arbejde med Perioden var allerede velkendt gennem hans Artikel i »Historisk Tidsskrift för Finland« 1937 vedrørende Karl XV's Tilsagn om Militærhjælp i December 1863, og han har nu paa fyldestgørende Maade redegjort for, hvorledes Overvejelserne angaaende Alliancepolitikken paa svensk Side føres videre efter Ulriksdal-Mødet uden nogen endelig Afgørelse i hvert Fald til sidste Tredjedel af November Maaned, og hvorledes Udenrigsminister Manderström her uomtvisteligt hele Tiden har arbejdet for — paa den ene eller anden Maade — at støtte Danmark.

Resultatet kommer næppe overraskende for dem, der, i hvert Fald delvist, kender det mægtige utrykte Materiale til Belysning af svensk Udenrigspolitik i det 19. Aarhundredes første Menneskealder, som findes i vort østlige Genboland. Kay Stenberg har udnyttet dette i vid Udstrækning, dels den officielle diplomatiske Korrespondance, dels forskellige private Arkiver, naturligvis den meget omtalte Hamilton-Manderströmske Brevveksling, men ogsaa de forskellige Samlinger, Manderström har efterladt. Imidlertid er det ogsaa lykkedes ham at inddrage værdifuldt Stof fra norske Brevgemmer, navnlig Ministrene Fr. Stangs og Sibberns Papirer. Helt nyt er dette Materiale dog ikke; vi har i hvert Fald paa anden Haand kendt Dele af det gennem »Aug. Chr. Manthey's Dagbøger«, og, fraset enkelte Aktstykker saaledes Sibberns Referat af Meningsudvekslingerne paa Ulriksdal, drejer det sig alligevel mest om Enkelttræk til Billedet, der forøvrigt heller ikke rummer den Bibelsandhed, som tillægges dem af Kay Stenberg. Og samtidigt har han ikke til Fulde udnyttet de omfattende svenske Kilder saaledes ikke den store manderströmske Samling i det svenske Rigsarkiv, ikke heller synes han at kende Kabinetssekretær Palmstiernas Dagbogsoptegnelser fra Efteraaret 1863, Bernhardt Beskows Dagbøger og andet mere. Men navnlig Ludvig Manderströms skriftlige Efterladenskaber stiller unægteligt Forskerne overfor næsten uløselige Opgaver. Der er en Rigdom, som uvilkaarligt minder danske Historikere om Bernstorffernes og Reventlowernes Tidsalder sammenlignet med vort — paa dette

¹ Se f. Ex. »Sveriges historia till våra dagar« XII (1928). Spørgsmaalet er ogsaa behandlet i den »statsvetenskapliga« Literatur saaledes navnlig: Leif Kihlberg: Den svenska ministären (1922).

Omraade — saa kildefattige 19. Aarhundrede. Det er i hvert Fald forstaaeligt, at Kay Stenberg ikke er kommen igennem alt. Hvad man derimod kan gøre Indvendinger imod er hans Benyttelse af Akterne. Han underkaster dem samme, i mange Maader ganske skarpsindige Analyse, som vi kender fra Artiklen i »Historisk Tidskrift för Finland«, men hans Fortolkninger er ofte haartrukne, hans Slutninger med et mildt Ord vovede, og hans Argumentation alt for tit rent formalistisk. Selvfølgelig maa en Forfatter vælge og vrage sit Stof, men det er farligt i den Grad at forflygtige positive Udtalelser, som det her sker, naar de ikke passer i Konstruktionen; hos andre ser Kay Stenberg klart det betænkelige herved (f. Ex. S. 162).

Lydeløs er Bogen i det hele ikke. Som mange andre Doktorander har Kay Stenberg alene naaet at grave sig ned i sit eget begrænsede Tidsafsnit og Emneomraade. Han beklager (S. 5), at han, paa Grund af Verdensomstændighederne, ikke har kunnet gøre sig bekendt med »depeschväxlingen mellan stormaktsregeringerna och deras representanter i Stockholm« — forstaaeligt nok. Men hvad med de nye omfangsrige Dokumentpublikationer angaaende mellemstatslige Forhold i den paagældende Periode? En enkelt Henviisning til »Origines diplomatiques« og til »Archives diplomatiques«; ikke engang de danske Aktsamlinger fra Samtiden lader det til, at han har læst. Det er Neergaards, Kohts og Sybels Værker, han citerer; hans Kendskab til Pressen bygger tilsyneladende paa Bille: »Tyve Aars Journalistik« og Bilagene til Kohts Bog. Lad være, at de urolige Forhold, man har levet under i Finland, kan have vanskeliggjort Arbejdet; Følelsen af herhenhørende Mangler har i alt Fald ikke stemt Forfatterens Selvsikkerhed ned. Han udtaler sig uforbeholdent som Kender af den store Politik; han ved, at Bismarck »hade från början inriktat sig på annexion af hertigdömena« (S. 29). Og jævnsides hermed taler han om, at Hertugen af Augustenborg havde »avsagt sig sina rättigheter i hertigdömena« (S. 177), og at det tyske Mindretal udeblev fra Rigsraadets Møder (S. 24)¹. Han forstaar ydermere ikke at veje sine Ord. Den tilstræbte Alliance betegnes som »en hörnsten för Danmarks såväl utrikes som inrikespolitik« (S. 137) — man sammenligne hermed Halls Udtalelse til Bille 3. September 1863² — og for Sverige-Norge er det i samme Forbindelse »rikets vara eller icke vara«, der stod paa Spil (S. 41). Han behager sig

¹ Det svarer helt hertil, naar det danske Udenrigsministeriums Førstemand kaldes: Paul Vedel (S. 20), naar Lord John Russells Navn konsekvent staves: Russel, og den preussiske Understatssekretærs: Thiele i St. f. Thile.

² »Tilskueren« 1893, 415 flg.

ogsaa i rene Talemaader: »Man kan därvid utgå från, att all politik bör vara realpolitik« (S. 58—59), og det hedder, at for mange Forskere har »politiken . . . varit ett i det stora hela främmande område« (S. 273). Maaske. Selv er Kay Stenberg helbefaren her, som naar han forklarer: »Ej heller är det överensstämmande med diplomatisk smidighet att som Hamilton tillämpa den personliga moralens begrepp på politiken . . . För umgänget mellan stater gälla nu en gång helt andra lagar än för umgänget mellan enskilda personer« (S. 127) — en ren Heinrich v. Treitschke. Formodentlig er denne Betragtning Forklaringen paa, at han altid regner med Underfundighed hos de handlende Personer, mest hos Henning Hamilton, men ogsaa hos Manderström (S. 139—40), som han ellers stræber »att rentvå« (S. 274).

Sagen er nemlig den, at Forfatteren tilsyneladende mindre bestræber sig paa at forstaa og forklare end paa at dømme og forsvare, og hans Bog er derved bleven et fuldkommen Partsindlæg for Manderströms politiske Optræden. Egentlig staar han herved sig selv i Lyset; thi hans Fremstilling af selve den historiske Udviklingsgang er derigennem bleven overbelæsset og uigennemskuelig. Men selv naar man lykkeligt naaer ind til Kærnen af det, han vil sige — klart er det nemlig ikke altid — viser det sig, at Billedet, han tegner af Dramaets Hovedpersoner langt fra svarer til Virkeligheden.

Først er der Ludvig Manderström, som Forfatteren ganske har forgabet sig i. Nogen Ven af Danskerne var han ikke¹, men der var lang Tradition for den politiske Betragtning, han hyldede, at Danmarks Bestaaen som selvstændig Stat havde afgørende Betydning for Sverige. Han saa derfor allerede fra Efteraaret 1858 med Bekymring Udviklingen af den dansk-tyske Strid², og efterhaanden naaede han til den Overbevisning, at Løsningen laa i en Udskillelse af det danske Monarkis til Forbundet hørende Besiddelser og Indrømmelser til den tysksindede Befolkning i Slesvig. Det blev slaaet fast med en Depeche til Gesandten i København af 14. Marts 1862³; først naar saadanne administrative Skridt var foretagne, vilde Sverige-Norge virkelig kunne yde Danmark Støtte. Hvori denne Hjælp skulde bestaa — ud over at skrive diplomatiske Noter — er aldrig klart; selv da den danske Regering med Marts-Kundgørelsen af 1863 traf én af de ønskede

¹ Se f. Ex. Brev til Wachtmeister 29. VI. 1859 (Mndrstrm. Smlgn. — Sv. R. A.).

² Depeche til Gesandten i Kbhvn. 1. X. 1858 (Sv. R. A.) og Circulardepeche af 2. X. 1858 (H. T. 3. III 680 flg.).

³ Diplomatiske handlingar rörande den danska frågan (1863), 1—3.

Foranstaltninger, var Manderström ikke umiddelbart stemt for Alliance. Naar han alligevel havde vovet sig saa langt ud, skyldes det efter De Geers Mening »en ädel ifver att försvara, hvad han ansåg vara rätt«¹, forhaabentlig, men umiskendeligt ogsaa en Undervurdering af Tysklands Magt og den Fare, der truede Danmark; han skriver saaledes 13. Januar 1861 til Adelswärd, at han ikke kan tro les Prussiens assez dépourvues de sens pour vouloir commencer une danse, à la fin de laquelle ce serait eux qui payeraient les violons². Oprigtigt talt: Nærmer vi os ikke med alt dette til, hvad Forfatteren kalder »samtidens politiska diletanter och opraktiska idealister« (S. 273), — ganske vist om andre end Manderström.

Og dette Billede af den svenske Udenrigsminister skifter ikke i Løbet af Efteraarsmaanederne 1863. Han skriver endnu 12. December, at Tyskerne sikkert vil betænke sig to Gange paa at angribe Slesvig, og 22. December mener han, at »konsten för Danmark är att kunna hålla ut, ty i längden bär det sig ej för Tyskland«³. Men nu møder man ogsaa foruden hans Kortsyn og Holdningsløshed, det, som Forfatteren ved en enkelt Lejlighed selv kalder: Afvigelse »från den absoluta ärlighetens väg«. Manderström forsikrer saaledes 26. Juli 1863⁴, at han ikke aner ce dont le Roi aura pu convenir ces jours ci avec le Roi de Danemarck paa Skodsborg, men mange Forhold gør det i højeste Grad usandsynligt, at han virkelig var saa uvidende. Hverken Sam Clason eller Hallendorff⁵ ja egentlig ikke Kay Stenberg selv (S. 31) tror paa det, hvorfor da senere stole saa klippefast paa Manderströms Forsikringer om, at han ikke var bunden af Traktatudkastet fra København. Forfatteren mener udfra sit Kendskab til Diplomatiets »finaste distinktioner«, »att han ingalunda bundit sig vid traktatudkastet, ehuru han genom sina antecedentier ansåg sig bunden vid allianspolitiken« (S. 43). Kendsgerningen er imidlertid, at Manderström egenhændigt har indført Rettelser i det af Hamilton skrevne Traktatudkast⁶. Der maa utvivlsomt de fineste,

¹ Minnen II, 74.

² Manderström. Smlng. Sv. R. A. Smlgn.: Ur Henning Hamiltons brefsamling II, 9—10.

³ Hamilton-Manderström. Brevveksling. Universitetsbibliotheket i Upsala.

⁴ Depeche til Gesandten i Kbhvn. Sv. R. A.

⁵ Henholdsvis i Svensk Hist. Tidskr. 1914, 69 og »Sveriges historia« XII, 323—24.

⁶ Selve det paagældende Aktstykke har ikke mere kunnet findes i svenske Arkiver. Det er i Foraaret 1864 indsendt til Gesandtskabet i København af Henning Hamilton, for »att de handlingar, som inför eftervärlden

de allerfineste diplomatiske Distinktioner til at frigøre sig fra, hvad man engang har skrevet, og Manderström tog ogsaa selv noget mere haandfast paa Sagen, da han samtidig med sin kendte Depeche af 5. Oktober betror Hamilton: »Det är min anabasis«¹.

Forfatteren har paa sin Side forelsket sig i en Promemoria med et andet Udkast til en Overenskomst, som Manderström satte op under Forhandlingerne mellem de svenske Ministre i Begyndelsen af September (S. 50—51), og som han (Kay Stenberg) har fundet mellem det norske Arkivmateriale². Det var med den, at Manderström erklærede, at han vilde staa og falde (S. 52), og Forfatteren mener nu, »att endast i den mån, man kan påvisa, att han vek tillbaka från denna, kan man tala om ett återtog för hans vidkommande« (ib.). Man forstaar ikke rigtig den Hellighed, der tillægges dette Papir, og som bekendt opgav Manderström ogsaa dette Standpunkt i Slutningen af November, egentlig vel allerede i Slutningen af Oktober; han faldt altsaa ikke med det, og der er følgelig absolut ingen Grund til at tage hans evige Klager i Brevene over, at han ikke har søgt Afsked, saa tragisk som Forfatteren gør det udfra en Forklaring om Manderströms Beredvillighed til »att offra även sitt anseende, om fäderneslandets bästa så fordrade« (S. 134 jfr. 136). Da han endelig i December 1863 virkelig indgav en Afskedsbegæring, idet han atter vilde »stå och falla med en rättvis sak«³, og med Ordlyden af en bestemt Depeche, ser vi af Palmstiernas Optegnelser, hvorledes han midt under Samvittighedsstriden ganske forretningsmæssigt forbereder Afsendelsen af den paagældende Depeche til Paris med ændret Tekst⁴.

Det vilde imidlertid være uretfærdigt at gaa haardt i Rette med Manderström for denne Svingen og Svajen. Hans Stilling var vanskelig under Bestræbelserne for, trods sine Kollegers Modstand og uden sikker Hjælp fra Kong Karl, at redde i hvert

skola rättfärdiga mig, må finnas i offentligt förvar« (Privatbrev til Oscar Björnstjerna af 21. IV. 1864 i det Björnstjernaske Familiearkiv paa Almara Stäket. — Den officielle Følgeskrivelse findes i: Beskickningens i Köpenhamn arkiv / ankomna skrivelser II — ankomna från enskilde personer, 1864. Sv. R. A.).

¹ Hamilton-Manderström. Brevveksling. Forfatt. søger (S. 70—71) at bortforklare det.

² Findes iøvrigt ogsaa mellem reservede Akter i det sv. utrikesdepartm.s Arkiv.

³ Beskows Dagbog under 16. XII. 1863. Kungliga biblioteket, Stockholm.

⁴ Palmstiernas Optegnelser under 17. og 18. XII (Sv. R. A.). Smlgn. Scheel-Plessens Depecher af 18. og 19. XII (D. R. A.). Forfatteren, der ikke kender Beskow og Palmstierna, skildrer (S. 250—51) den Sjølekamp, han mener Manderström har staaet i.

Fald noget af den overleverede Støttepolitik i Forholdet til Danmark. Kay Stenberg maa da ogsaa indrømme, at hans Forklaringer til Tider kan virke »vilseledande« og »förbryllande« (S. 163 og 164), at de kan være »svårbegripliga och åtminstone skenbart . . . motsägande« (S. 225—26). Det er en simpel Følge af Forholdene; fik den danske Regering ingen klar Besked, var Skylden ikke, som Forfatteren mener, Henning Hamiltons (S. 166). Sammenhængen var, at klar Besked ikke kunde gives under den politiske Tovtrækning i Stockholm. Og samtidig gør han i sin Fremstilling Sagen værre endnu ved ikke at kunne se Skoven (den egentlige svenske Politik) for bare Træer — Manderströms forskellige Udflugter og Undskyldninger; de tiltaler aabenbart uvilkaarligt hans formalistiske Sind, og han svømmer i sjæleglade Distinktioner mellem Marts-Kundgørelsen og November-Forfatningen (S. 126). Disse er ikke altid umiddelbart indlysende for andre, men Forsøg paa at udrede selve Forholdet vilde føre alt for vidt i en Anmeldelse; saa meget kan dog siges, at det næppe forholder sig rigtigt, naar Manderström i Brev til Hamilton (cit. S. 96) vil hævde, at »vi vetat intet« om de danske Forfatningsplaner. Denne Forklaring, som er bleven gentaget offentligt af andre svenske Ministre, stemmer ikke. Et »allerhøieste Budskab« til Rigsraadet gav, saa tidligt som 22. April 1863, Forhaandsmeddelelse herom. Dets Ordlyd oversendtes allerede den 23. af Hamilton til Stockholm. Senere giver Åkerhjelm, som Chargé d'affaires, nærmere Oplysninger om Rigsraadsdebatterne¹, der tydelig viste, i hvad Retning Udviklingen gik. De svenske Blade modtog samtidig Efterretninger om, at Forfatningsforslag i Overensstemmelse hermed vilde blive forelagt². Ingen, som forstod Forholdene, kunde være i Tvivl om, hvor det bar hen. Havde Manderström været virkelig bekymret for den Vending, Tingene her tog, havde han haft al mulig Anledning til at fremdrage Sagen under sit Besøg i København den 29. August. Paa det Tidspunkt vidste Hamilton tilmed god Besked om, hvad der vilde komme³ — men Manderström saa tvært imod en yderligere Udskillelse af Holsten som Forudsætningen for en Alliancetraktat⁴ og rettede ved nævnte Lejlighed med egen Haand i Udkastet til den.

Den gennemgribende Ændring i Stillingen, der efter Mander-

¹ Depecher af 2. V. og 15. V. 1863 (Sv. R. A.).

² Se f. Ex. »Aftonbladet« 8. V. 1863.

³ Hamilton til Wachtmeister 31. VIII. 1863 (Universitetsbiblioteket i Upsala).

⁴ Manderströms confidentielle Depeche til Kbhvn. 7. VIII. 1863 (Hamilton: Anteckningar S. 18 flg.).

ströms og Forfatterens Forklaring skal være indtraadt med Hertugen af Augustenborgs Optræden efter Frederik VII's Død, springer heller ikke umiddelbart i Øjnene. En Optimist kunde maaske tro, at der nu var større Mulighed for at faa Stormagterne til at optræde, men Sammenhængen med det stærke Indtryk, Begivenheden gør, er ene og alene, at den Fare, som truede Danmark, var bleven mere og mere indlysende i Efteraarets Løb. Manderström havde ikke troet paa Brud i August; her saa de danske Dilettanter og Idealister adskilligt klarere. Nu lod Sandheden sig ikke tilsløre længere; Manderströms Kolleger blev mere og mere betænkelige, og han maatte følge dem ud af den storpolitiske Løvekule. Kay Stenberg mener, at Alliancen nu vilde gavne Danmark »litet eller icke alls« (S. 225). — Lige saa meget eller lige saa lidt som i August.

Han hævder følgende, at det var som »realpolitiker«, at Manderström trak sig ud af Alliancepolitiken i December (S. 273), maaske. Men som hvilken Slags Politiker indlod han sig saa paa den i August?

Alt dette maa nu staa ved sit Værd, men fordi en Forsker føler sig kaldet til at forsvare én historisk Person, er det ikke en nødvendig Følge, at man skal kaste sig over andre. Noget saadant synes Forfatteren imidlertid at mene; det Ansvar, som Manderström uforskyldt har baaret, »måste åvälvas andra« (S. 274), og disse andre bliver Hall og Hamilton. Navnlig maa sidstnævnte holde for, dels har han stadig drevet Politik paa egen Haand, dels var for ham — modsat Manderström, som ofrede alt for Fædrelandet — »den personliga hederskänslan ett högsta rättesnöre även i hans politiska handlande« (S. 134). Da dette maaske af Idealister kunde opfattes som en Kompliment, bliver Forfatterens Forklaringer i denne Sammenhæng virkelig psykologisk udstuderede. Hamilton var som Privatmand »en djärv hasardspelare«, og hans deraf følgende Bevidsthed »om en partiell moralsk svaghet«, skabte hos ham »en förträngd mindrevärdekänslas pervertering i mervärdeskänsla på ett angränsande område« (S. 277—78); det er derfor han stod saa stikkent paa sin personlige Ære.

Alt for »psykoanalytisk«. — Ganske vist: Henning Hamilton havde i mange Aar maattet drages med privatøkonomiske Vanskeligheder, men der foreligger intet som helst om bedrageriske Forhold, før den sidste Katastrofe, da han var legemlig nedbrudt og pekuniært ruineret. Forklaringen om hans Spillelidenskab findes hos De Geer¹, men hans egne Breve tyder afgjort i anden

¹ Minnen II 250. Anti-Marcellus (H. Schönbeck), som ikke lægger Fingrene imellem under sit Angreb paa Hamilton i »Ur dagens krönika« VI er i Henseende til Beskyldningen for Spil meget mere forsigtig l. c. 502—03.

Retning. Han skriver saaledes 7. April 1862 til Manderström, at han har forladt Tornérhjelm's Selskab paa Vrams Gunnarstorp, »då jag icke kan skjuta morkullor, icke orkar äta och icke vill spela« om Summer, som det dér gælder; en meget fornem Gæst har Aftenen før tabt 900 Rbdlr. I Breve fra Wiesbaden til sin Hustru¹ (Maj samme Aar) fortæller Hamilton ogsaa om Spil, men det drejer sig kun om Smaabeløb, og Methoden i Spillet er det, som fængsler ham. Dette maa nu være, som det vil, men under alle Omstændigheder nød Hamilton lige til det sidste en Anseelse og en Tiltro, som sikkert kunde neutralisere alle tænkelige Mindreværdskomplekser. Man behøver her blot at læse, hvad hans samtidige tilskrev ham efter Demissionen 1860², og han overvædedes vedblivende med Tillidshverv.

Imidlertid kommer vi paa fuldkommen sikker Grund, naar det gælder de kendte Forklaringer om, at Hamilton overførte sine formentlige Spillertilbøjeligheder til det politiske Omraade. Vi kender nu hans Synsmaader og Standpunkter fuldt ud fra hans omfattende Korrespondance. Der er intet om, at han vilde slaa sig selv op paa en skandinavisk Politik gennem Sendelsen til København³, og rent ud urimeligt er det, naar Kay Stenberg ikke kan finde anden Forklaring paa hans saakaldte »egendomliga förfarande« end »fruktan för, att hans anseende (i danske Kredse) skulle få en allvarlig stöt« (S. 127—28), — han, der stod paa Springet til ofre hele sin Stilling i København.

Henning Hamilton var under sin Gesandtvirksomhed blevet positivt indstillet overfor Skandinavismen — han var det ikke oprindelig — men ventede aldrig disse Ønskers Virkeliggørelse i en overskuelig Fremtid; da Karl XV gav Frederik VII og Hall Tilsagn om en Alliance i Sommeren 1863, kom det ham politisk ubelejligt og personligt ubehageligt; han prøvede, med Held, at begrænse disse Løfters Rækkevidde, saa meget som muligt, men et Kongeord var givet, og et Kongeord var ikke noget, man løb fra. Karl XV havde i og for sig heller ikke overskredet sin grundlovsmæssige Ret med sin Optræden paa Skodsborg. I Følge Regeringsformen fra 1809 var det ham, som »äger att allena styra riket«; til Beslutning om ydrepolitiske Spørgsmaal krævedes ganske vist Medvirken af Utrikesstatsministeren og endnu én af

¹ De paagældende Breve — over Tusind Numre fra Aarene 1842—79 — findes nu paa Barsebäck. Slottet var lukket før Sommeren under mit sidste Studieophold i Sverige, men fhv. Generaldirektør, Grev Adolf Hamilton gav mig med stor Imødekommenhed Lejlighed til at gennemgaa hans meget fyldige Uddrag af Brevene.

² Se: Ur Henning Hamilton's brefsamling I.

³ Smlgn. Danmarks Riges Historie VI II, 129—30.

Statsraaderne, men Manderström var gaaet ind paa at forhandle om en Alliance med Danmark, og man havde antageligt ogsaa Louis De Geers noget tovende Tilslutning¹. Sagen var altsaa, saadan set, i Orden. Forhandlingerne i August kan næppe betegnes som halvofficielle (S. 34 jfr. S. 32).

Alt dette er nu, formelt taget, godt nok; paa den Maade havde endnu Kong Oscar ledet Sveriges Udenrigspolitik efter sine egne Ønsker. Men her var der siden Tronskiftet eller endnu for umiskendeligt foregaaet en afgørende Ændring i Forholdet mellem Kronen og Statsraadet. Den statspolitiske Virkelighed svarede ikke mere til de forfatningsretlige Bestemmelser; Grundloven virkede ikke mere, som den lod. Det Ministerium, der har faaet Navn efter De Geer, havde Gang paa Gang ved Demissions-trusler tvunget Kong Karl til at bøje sig for sin Vilje. Men denne konstitutionelle Magtkamp var endnu staaende. Meningsstriden om Alliancepolitikken indgik som Led heri. Forfatteren ser det nok paa en Maade, men drager ikke Konsekvenserne heraf; for i denne Styrkeprøve maatte Henning Hamilton² med hele sin konservative Indstilling principielt komme paa Kronens Side og stille sig paa de bogstavelige Forfatningsbestemmelser Grund. Han kunde altsaa mene at være i sin gode Ret til at arbejde for Alliancen, i hvert Fald, da Manderström var gaaet ind for den, og efterhaanden naaede han ogsaa til Overbevisning om dens politiske Rigtighed. Han tog næppe Instruktioner af Karl XV; thi det personlige Forhold mellem dem var ikke godt. Men han blev den tillempede Kongepolitikens Talsmand — saa længe den varede, — og for den manderströmske Udvanding af den kunde han i det højeste føle Medlidenhed. Den 2. December skriver han saaledes, at naar gennem Angreb paa Slesvig »det för oss dyrbare interesse, hvarom vi sedan Konung Oscars tid aldrig upphört att

¹ De Geer havde været paa Bäckaskog under Frederik VII's Besøg i Juli, hvor Drøftelserne af Forbundsspørgsmaalet førtes videre (smnlgn. officios Beretning i »Berl. Tidn.« 30. VII Aften og Hamilton til Manderström 27. VII). De Geer forsikrer i en noget forvirret Fremstilling (Minnen II 83—84), at disse Planer var ham ganske fremmede; faktisk har Hamilton talt med ham paa Bäckaskog om Sagen (Hamilton til Manderström 27. VII og Manderström til Hamilton 1. VIII), og Palmstierna skriver i Indledningen til sine Optegnelser (Sv. R. A.), at De Geer, med hvem man »så småningom confererer«, formentligt er vundet for Alliancen (cit. Sv. H. T. 1914 S. 39—40).

² Angaaende Hamiltons Opfattelse se en Redegørelse »om förbund mellan Sverige-Norge och Danmark« blandt hans Papirer paa Universitetsbiblioteket i Upsala. Om det statsretlige Spørgsmaal: Leif Kihlbergs anft. Bog og Gunnar Heckscher: Konung och statsråd. Smlgn. Dalman: Några anteckningar från våra ständsriksdagar VI, 250 f.

tala och att skrifva, trampes så under fötterna«, ser han deri »för oss en sådan fara, att jag icke kan vara redskap åt en Regering, hvilken har af ställningen en uppfattning så rent afstridande mot min«¹. Han tog, som bekendt, Konsekvensen af sin Opfattelse, og han var ikke ene om den; den 12. noterer Kabinetssekretær Palmstierna saaledes Manderströms »frisägande sig från alliancen — men icke brytande underhandlingarne: Jag begriper ej nuan- cen = Fallacium!«² Overfor Hamiltons Fordömmelsesdom an- förer Kay Stenberg de svenske og norske Ministres Billigelse af Manderströms Politik (S. 113), »så många ärans män«. Men Tallet er vel ikke afgørende i en saadan Sammenhæng; det minder alt for meget om Per Degns Henviisning til »saa mange brave Folk her i Byen«, der delte hans mening³. Manderström var selv heller ikke nær saa sikker i sin Sag som Kay Stenberg; han skriver 5. December til Hamilton, at hans Bekymringer ikke er bleven mindre, »så mycket mera som jag i mångt och mycket ej kan gifwa Dig orätt«⁴.

Nok om Henning Hamilton. Som nævnt er det ogsaa dryppet paa Hall fra Kay Stenbergs Dommens Skaaler. Men alt vel over- vejjet: renvasker Kendskabet til det virkelige Begivenhedsforløb ikke i nogen Maade ham saa vel som Manderström? Saa længe man mente, at Alliancepolitiken var falden, endeligt og afgørende, med Ulriksdal-Mødet, kunde der være Mening i Neergaards milde Bebrejdelse for, at han ikke havde søgt at skaffe Klarhed⁵, selv om det kunde befrygtes, at man i saa Fald vilde have sagt, at han havde ødelagt det hele ved utaalmodig Paatrængenhed. Men naar alt indtil Slutningen af November endnu var flydende indenfor svenske Regeringskredse, blev Tilbageholdenhed den eneste rigtige Politik. Den var det ogsaa i Sommermaanederne 1863, skønt Forfatteren mener noget andet (S. 270—71); de danske Ministre havde nemlig fra Efteraaret 1857 og Sommeren 1860 deres bitre Erfaringer for, at der intet Udkomme var med Sven- skerne, naar de ikke selv gjorde Tilbud. Og hvis man ikke nød- vendigvis vil optage alt i den værste Mening, hvis man faar de »realpolitiske« Djævlesplinter ud af Øjnene, mon det saa virkelig er nødvendigt at opfatte Halls Erklæring den 9. November som afgivet »åtminstone i viss mån mot bättre vetande« (S. 174)? Egentlig siger Forfatteren jo selv noget andet S. 274.

¹ Hamilton-Manderström. Brevveksling.

² Palmstiernas Dagoptegnelser.

³ Erasmus Montanus. IV Act 2. Scene.

⁴ Hamilton-Manderström. Brevveksling.

⁵ Under Junigrundloven II, 703 jfr. Kay Stenberg, 275.

Et nærmere Kendskab til Kildematerialet maatte nødvendigvis føre baade til en anden Fremstilling og en ændret Opfattelse af den svenske Politik i Efteraaret 1863. Det var denne Omvurdering Sam Clason begyndte i 1914, og det er den, Kay Stenberg har ført videre i 1943; i saa Henseende vil hans Disputats altid betyde en blivende Indsats i nordisk Historieforskning. Men han har draget alt for vidtgaaende Slutninger heraf for Manderströms Vedkommende; han har ikke gjort det samme for Halls, og han har slet ikke forstaaet Henning Hamiltons Stilling. Det er her denne Anmeldelse har skullet retlede. Den indrømmer fuldt ud, at meget af det, der har været sagt om den svenske Politik, er uberettiget. Men naar Dommen er falden saa haardt ud, staar det ogsaa i Forbindelse med, at Svenskerne baade i Samtid og Eftertid har villet lægge Ansvar for det, der skyldtes deres egne Ministres Ubeslutsomhed og Uenighed, over paa de danske Statsmænd.

Erik Møller.

Sundtoldsregnskabernes kildeværdi og transitbalancen i Sundet. Afsluttende svar til dr. phil. Astrid Friis.

Dr. Astrid Friis's svar til mine bemærkninger gør det desværre nødvendigt for mig endnu engang at vende tilbage til min disputats, og denne gang beklageligt nok heller ikke saa meget for at diskutere principielle og saglige divergenser som for at rette den misvisende fremstilling af min bogs indhold. Indledningsvis skal jeg fastslaa, at jeg ikke kan se, at jeg paa noget punkt har misforstaaet min anmelder — i hvert fald ikke hvis der skal tillægges hendes skrevne ord mening. Dr. Friis's svar er taktisk behændigt. Hun indrømmer blankt sine fejltagelser paa et par underordnede punkter, søger at bortforklare et par andre og gaar saa ind paa et par hovedspørgsmaal med tilsyneladende svært skyts, mens langt de fleste punkter i min retledning lades uomtalt — hvad der er klogt, eftersom mine paavisninger gør hendes fejltagelser evident.

Først et par bemærkninger om de underordnede spørgsmaal. Holder man sig til dr. Friis's skrevne ord, kan der ikke være tale om misforstaaelse i spørgsmaalet om skibs- eller skipperhjemsted. Til noten (s. 229 n. 3) om, at hun kun citerer Nina Bang, skal jeg blot anføre, at paa den angivne side (s. 168 i Hist. Tidsskr. 9. R. IV) i lin. 4 og 6 fra oven taler dr. Friis uden »anførselstegn« og helt for egen regning. Den der paa dette punkt følger mine henvisninger, vil faa et godt indblik i frk. Friis's polemiske form.